

HUBERT ŻUKOWSKI¹

Znaczenie dysfunkcji w sferze zdrowia psychicznego i fizycznego rodziców i dzieci w sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej w świetle wyników badań własnych – aktowych

Streszczenie

Celem autora jest przedstawienie wpływu dysfunkcji w sferze zdrowia psychicznego i fizycznego rodziców oraz dzieci na orzeczenie końcowe w sprawie o pozbawienie władzy rodzicielskiej. Postępowanie o pozbawienie władzy rodzicielskiej wbrew pozorom nie jest postępowaniem, którego głównym celem jest stwierdzenie, czy dany rodzic zasługuje na wykonywanie władzy rodzicielskiej. Najważniejszą zasadą tego typu postępowań jest ochrona dobra dziecka. Dlatego też pozbawienie władzy rodzicielskiej nie następuje jedynie w sytuacji „zawinionej” przez rodzica, ale również w każdym przypadku, w którym dojdzie do trwałej niemożności wykonywania władzy rodzicielskiej z przyczyn niezawinionych po jego stronie. Wobec tego w artykule zostały przedstawione dysfunkcje zależne (np. alkoholizm czy narkomania), jak i niezależne (np. choroba onkologiczna) obejmujące sferę zdrowia rodziców i dzieci. Dokonano także ich oceny w kontekście orzecznictwa o pozbawieniu władzy rodzicielskiej. Wykorzystano materiały źródłowe (m.in. akty prawne, piśmiennictwo prawnicze, orzecznictwo Sądu Najwyższego), wyniki badań własnych – aktowych, uzyskane przy pomocy narzędzia badawczego w postaci kwestionariusza do badania akt sądowych.

Słowa kluczowe: dysfunkcje w sferze zdrowia dzieci i ich rodziców, władza rodzicielska, pozbawienie władzy rodzicielskiej, przesłanki pozbawienia władzy rodzicielskiej, rodzice, dobro dziecka, postępowanie dowodowe

¹ Hubert Żukowski – doktorant Akademii Leona Koźmińskiego; e-mail: hubert.zukowski@vip.onet.pl; ORCID: 0000-0003-3607-9593.

HUBERT ŻUKOWSKI

The importance of psychological and physical dysfunction of parents and children in the judgements on parental rights termination in light of the author's judicial records investigation

Abstract

The purpose of the below article is to illustrate the impact of the psychological and physical dysfunction within the family on the final judgement on the parental rights termination. The main goal of the proceedings to terminate parental rights is not, in spite of appearances, to determine whether the parent is capable of executing the parental duties. The prime concern of those proceedings is to ensure the child's well-being. Thus, the termination of parental rights does not occur only when the parent is 'at fault', but also in every case of permanent inability to exercise parental rights where the parent is not culpable. Therefore, this article covers dysfunctions including addiction (e.g. drug or alcohol), health conditions (e.g. a terminal illness) and others that can affect the sphere of the health of the parents and the children. Additionally, various dysfunctions were assessed in the context of the rulings on parental rights termination. Source documents used include legislative acts, legal literature, Supreme Court rulings, as well as the results of an individually conducted research based on a purpose-built questionnaire for examining court files.

Keywords: dysfunctions in health condition, parental law, parental law termination, parents, children, well-being of the child, evidence proceedings

Wprowadzenie

Zgodnie z treścią art. 111 § 1 k.r.o.: „Jeżeli władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody albo jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej lub w sposób rażąco zaniedbują swe obowiązki względem dziecka, sąd opiekuńczy pozbawi rodziców władzy rodzicielskiej”². Są to tzw. obligatoryjne przesłanki pozbawienia władzy rodzicielskiej. Ustawodawca wprowadził do k.r.o. również fakultatywną przesłankę, którą zawarł w art. 111 § 1a: „Sąd może pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej, jeżeli mimo udzielonej pomocy nie ustały przyczyny zastosowania art. 109 zarządzenia sądu opiekuńczego w sytuacji zagrożenia dobra dziecka § 2 pkt 5, a w szczególności gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem”. Każda z wyżej wymienionych przesłanek doczekała się obszernych monografii w piśmiennictwie prawniczym³ oraz orzecznictwa w Sądzie Najwyższym⁴. Należy jednak zwrócić uwagę, że ustawodawca świadomie nie zdefiniował tego, co należy rozumieć poprzez wyżej wymienione przesłanki, co pozwala na bardziej elastyczne stosowanie przepisów. Potwierdza to m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 1999 r., zgodnie z którym: „Pozbawienie władzy rodzicielskiej zachodzi w każdym wypadku, w którym ze względu na dobro dziecka pozostawienie tej władzy w rękach rodziców nie może być tolerowane”⁵.

Pierwszą z kodeksowych przesłanek pozbawienia władzy rodzicielskiej stanowi trwała przeszkoda w jej wykonywaniu. Bezpośredniej próby zdefiniowania trwałej przeszkody podjął się SN, który w postanowieniu z dnia 2 czerwca 2000 r. wyraził następujący pogląd: „Podług utrwalonego zapatrywania doktryny i judykatury przez trwałą przeszkodę, uniemożliwiającą wykonywanie władzy rodzicielskiej,

² Kodeks rodzinny i opiekuńczy (ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.).

³ Por.: H. Ciepła, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. K. Piasecki, Warszawa 2000, s. 561; K. Jagielski, *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, Kraków 1963, s. 155; H. Haak, *Władza rodzicielska: komentarz*, Toruń 1995, s. 170; I. Długoszewska, *Przesłanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2012, s. 245 i n.

⁴ Por.: Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 15 lipca 1999 r. (I CKN 341/99), *Legalis* nr 503427; Orzeczenie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 15 września 1951 r. (C 715/51), *OSNCK* 1953, Nr 2, poz. 37; Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 7 września 2000 r. (I CKN 931/00), *Legalis* nr 277256; Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 listopada 1998 r. (II CKN 893/97), *OSP* 2001, Nr 3, poz. 46, s. 147.

⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 15 lipca 1999 r. (I CKN 341/99), *Legalis* nr 503427.

należy rozumieć taki układ stosunków, który wyłącza sprawowanie przez rodziców władzy rodzicielskiej na stałe w tym sensie, że albo według rozsądnego przewidywania nie można ustalić czasu trwania tego układu albo – co najmniej – że układ ten będzie istniał przez czas długi”⁶.

Za najczęściej występujące w piśmiennictwie przykłady można uznać wyjazd za granicę, chorobę oraz wieloletnie pozbawienie wolności⁷. Dwa spośród tych trzech najczęściej występujących powodów związane są bezpośrednio z dysfunkcjami w sferze zdrowia psychicznego/osobowościowego lub fizycznego. Choroba rodzica jest najlepszym przykładem tego, że pozbawienie władzy rodzicielskiej może nastąpić bez wystąpienia jakiegokolwiek jego winy. Kluczowy element stanowi tu bowiem ochrona dobra dziecka, która jest najważniejszym z fundamentów Konwencji o prawach dziecka z 1989 r.⁸. Według art. 3 w niej zawartego zasada ochrony dobra dziecka jest zasadą priorytetową⁹.

Natomiast pobyt rodzica w więzieniu oznacza, że w jego życiu doszło do pewnych zaburzeń psychicznych/osobowościowych, które spowodowały popełnienie przez niego przestępstwa. Jeżeli chodzi o przypadek dotyczący odbywania przez rodzica kary pozbawienia wolności, to podstawą do pozbawienia władzy rodzicielskiej nie jest sam fakt popełnienia przez rodzica przestępstwa, a jedynie jego wieloletni pobyt w zakładzie karnym. Powaga przestępstwa może być jednak brana pod uwagę w przypadku pozostałych przesłanek pozbawienia władzy rodzicielskiej. W przypadku ustania którejkolwiek z tych przyczyn, tj. w przypadku powrotu rodzica do kraju i nawiązania kontaktów z małoletnim, wyzdrowienia lub odzyskania wolności w wyniku zakończenia odbywania kary, władza rodzicielska może zostać przywrócona, zgodnie z art. 111 § 2 k.r.o.

Drugą z obligatoryjnych przesłanek pozbawienia władzy rodzicielskiej jest jej nadużywanie. Zgodnie z poglądem wyrażonym przez K. Jagielskiego: „Nadużycie władzy rodzicielskiej polega na korzystaniu przez rodziców z uprawnień, wpływających z władzy rodzicielskiej lub z istniejącego między rodzicami a dziećmi

⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 3 czerwca 2000 r. (II CKN 960/00), Legalis nr 188112.

⁷ H. Ciepła, op. cit., s. 619; J. Strzebinczyk, *Rozdział VII. Władza rodzicielska*, [w:] T. Smoczyński (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 12, Warszawa 2011, s. 353; H. Dolecki, *Ingeniercja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Warszawa 1983, s. 52; W. Stojanowska, *Władza rodzicielska*, Warszawa 1988, s. 33; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2005, s. 293.

⁸ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r., ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską w dniu 7 czerwca 1991 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

⁹ W. Stojanowska: *Dobro dziecka jako instrument wykładni norm Konwencji o prawach dziecka oraz prawa polskiego jako dyrektywa jego stosowania*, [w:] T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładania*, Poznań 1999, s. 81 i n.

stosunku zależności, w sposób poważnie naruszający dobro dziecka”¹⁰. Jak wskazuje J. Strzebinczyk, za powszechne przykłady nadużycia uznaje się „przekroczenie granic karcenia dziecka, zmuszanie go do nadmiernej lub nieodpowiedniej pracy, nakłanianie do niemoralnego życia (prostyucji, kradzieży czy żebractwa), porzucenie dziecka, a także nadużycia przy zarządzaniu jego majątkiem, grożące znaczną szkodą”¹¹. Autor ten podkreśla również, że można dodać do wymienionych przykładów także seksualne wykorzystywanie dziecka przez zwyrodniałego rodzica¹². Kategoria ta obejmuje tylko sytuacje zawinione świadomym zachowaniem rodziców. Jako dysfunkcje należy w tym wypadku zakwalifikować takie cechy rodziców, które wywarły określony wpływ na ich zachowanie (np. patologiczny lub przestępczy tryb życia), a także skutki tych zachowań, które pozostawiły ślad na zdrowiu fizycznym lub psychicznym małoletnich (np. trauma lub okaleczenia).

Treść władzy rodzicielskiej została w k.r.o. zawarta w art. 95, zgodnie z którym: „Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka z poszanowaniem jego godności i praw”. Jak trafnie podkreśla się w piśmiennictwie prawniczym, art. 95 k.r.o. przyznaje rodzicom nie tylko uprawnienia, ale również nakłada na nich określone obowiązki wobec dziecka i jego majątku¹³. Podstawą do ingerencji we władzę rodzicielską stanowi więc także zaniechanie owych obowiązków, ale tylko w stopniu rażącym¹⁴. Henryk Dolecki za przykłady rażących naruszeń podaje między innymi porzucenie dziecka (co można uznać za zdecydowanie najczęściej występujący przypadek rażących naruszeń), poważne zaniechania wychowawcze, niezaspokajanie materialnych potrzeb dziecka, alkoholizm oraz rozwiązły i pasożytniczy tryb życia, a także libacje i awantury¹⁵. W przeciwieństwie jednak do pozbawienia władzy rodzicielskiej z powodu nadużywania władzy rodzicielskiej działania rodziców stanowiące przesłankę rażącego zaniechania nie w każdym przypadku mają na celu wyrządzenie małoletniemu szkody, co zostanie wyjaśnione na przykładzie w dalszej części artykułu. W zakresie tym swoje stanowisko prezentował Sąd Najwyższy, zwłaszcza w postanowieniu z dnia 12 stycznia 2000 r., zgodnie z którym: „Nadużywanie alkoholu, uprawianie przestępczego procederu oraz uchylanie się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka sta-

¹⁰ K. Jagielski, *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, Kraków 1963, s. 155.

¹¹ J. Strzebinczyk, op. cit., s. 353; por. także H. Dolecki, op. cit., s. 51; W. Stojanowska, *Władza...*, s. 33.

¹² Ibidem.

¹³ W. Stojanowska, *Władza...*, s. 7; J. Strzebinczyk, op. cit., s. 292; H. Ciepla, op. cit., s. 561 i n.; por. także H. Haak, op. cit., s. 170.

¹⁴ H. Dolecki, op. cit., s. 51.

¹⁵ Ibidem.

nowią dostateczną przyczynę pozbawienia władzy rodzicielskiej (art. 111 § 1 KRO)¹⁶. Najważniejsza część tego postanowienia dotyczy przede wszystkim kwestii uchylania się od świadczeń alimentacyjnych rodzica względem dziecka. Powszechnie wiadomo, iż w Polsce problem ten występuje na szeroką skalę. Według danych przedstawionych przez centrum prasowe Krajowego Rejestru Dłużników na początku 2016 r. aż 266 548 rodziców zalegało w spłacie świadczeń alimentacyjnych wobec swoich dzieci¹⁷. Należy w tym względzie dodać, iż błędne jest przekonanie, jakoby pozbawienie władzy rodzicielskiej oznaczało całkowite zerwanie więzi rodzicielskich, łącznie z obowiązkiem alimentacyjnym.

Metodologia

W pracy posłużono się metodą empiryczną (badania własne – aktowe)¹⁸ oraz metodą dogmatyczno-prawną polegającą na analizie materiałów źródłowych, tj. aktów prawnych, orzecznictwa i tematycznego piśmiennictwa prawniczego.

Badania zostały przeprowadzone w okresie od kwietnia do września 2016 r. Objęły one łącznie 140 spraw rozpoznanych w latach 2009–2016. Zostały one przeprowadzone w 5 wydziałach rodzinnych i nieletnich następujących sądów: Sądu Rejonowego dla Warszawy Śródmieście – 20 spraw, Sądu Rejonowego w Siedlcach – 30 spraw, Sądu Rejonowego w Węgrowie – 30 spraw, Sądu Rejonowego w Sokołowie Podlaskim – 30 spraw, Sądu Rejonowego w Augustowie – 30 spraw. Obejmowały one sprawy, które zakończyły się prawomocnym postanowieniem o pozbawieniu władzy rodzicielskiej.

Badania aktowe przeprowadzono za pomocą narzędzia badawczego w postaci kwestionariusza do badania akt sądowych w sprawach o pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej opracowanego przez autora. Kwestionariusz zawierał 38 pytań i został podzielony na 6 działów. Każdy dział obejmował swym zakresem różne aspekty badanych spraw.

¹⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 12 stycznia 2000 r. (III CKN 834/99), Legalis nr 188136.

¹⁷ Informacje prasowe Krajowego Rejestru Dłużników, Krajowy Rejestr Dłużników, <https://krd.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/2016/Ponad-cwierzec-miliona-Polakow-nie-placi-alimentow> (dostęp: 24.05.2017).

¹⁸ Te same metody zastosowano w pracy magisterskiej napisanej przez Huberta Żukowskiego, pt. *Przyczyny pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej w świetle badań aktowych*, której wyniki badań zostały wykorzystane w niniejszym artykule.

Dysfunkcje w sferze stanu zdrowia psychicznego i fizycznego rodziców

Jednym z pytań, które pojawiło się w powyżej wspomnianym kwestionariuszu, było: „Czy u rodziców występowały jakiegokolwiek dysfunkcje lub zaburzenia w sferze psychiki lub rozwoju?”. Po przeprowadzeniu badań pilotażowych okazało się, że liczba dysfunkcji jest na tyle duża, że nie sposób byłoby umieścić ich wszystkich w jednej tabeli, dlatego też na potrzeby artykułu dokonano podziału na dwie tabele. W pierwszej z nich (tabela nr 1) umieszczono dysfunkcje dotyczące zdrowia fizycznego rodziców, które występowały niezależnie od ich woli i zachowań. To właśnie ta kategoria dysfunkcji stanowi praktyczne urzeczywistnienie kodeksowej przesłanki dotyczącej trwałej przeszkody w wykonywaniu władzy rodzicielskiej, która została omówiona teoretycznie w części pierwszej niniejszego artykułu. W drugiej tabeli (tabela nr 2) znajdują się wszystkie dysfunkcje na tle zdrowia psychicznego, stabilności osobowościowej oraz konfliktów z prawem wynikające z zachowań rodziców i podejmowanych przez nich decyzji życiowych.

Tabela 1. Rodzaje dysfunkcji lub zaburzeń w sferze stanu zdrowia u rodziców w badanych sprawach

Lp.	Zaburzenia w sferze stanu zdrowia rodziców	Matka		Ojciec	
		w l. b.	w %	w l. b.	w %
1.	niepełnosprawność fizyczna lub sensoryczna	2	7,4%	1	3,6%
2.	niepełnosprawność psychiczna	18	66,7%	21	75%
3.	nowotwór	1	3,7%	1	3,6%
4.	krwiak mózgu	0	0%	1	3,6%
5.	problemy kardiologiczne	2	7,4%	0	0%
6.	astma	0	0%	1	3,6%
7.	problemy neurologiczne	1	3,7%	1	3,6%
8.	autyzm	1	3,7%	0	0%
9.	epilepsja	2	7,4%	2	7,1%
Ogółem		27*	100%	28**	100%

* 100% stanowi liczba 27, czyli liczba dysfunkcji lub zaburzeń w sferze stanu zdrowia rodziców, które stwierdzono u matek w badanych sprawach. Liczba ta stanowi 19,3% spraw objętych badaniem.

** 100% stanowi liczba 28, czyli liczba dysfunkcji lub zaburzeń w sferze stanu zdrowia rodziców, które stwierdzono u ojców w badanych sprawach. Liczba ta stanowi 20% spraw objętych badaniem.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, iż najczęstszym rodzajem dysfunkcji lub zaburzeń obejmujących stan zdrowia rodziców była niepełnosprawność psychiczna (18 przypadków wśród matek i 21 przypadków wśród ojców). Niepełnosprawność fizyczną lub sensoryczną stwierdzono u 2 matek i 1 ojca. Natomiast u obojga rodziców zdarzyły się pojedynczo zarówno przypadki nowotworów, jak i problemów neurologicznych. Wśród ojców stwierdzono także po jednym przypadku krwaka mózgu oraz astmy, natomiast wśród matek pojawił się jeden przypadek autyzmu. U 4 rodziców (2 ojców i 2 matek) zdiagnozowano epilepsję.

Celem powyższej tabeli jest przedstawienie informacji na temat stanu zdrowia rodziców, który bezpośrednio oddziaływał na ich możliwości w zakresie wykonywania władzy rodzicielskiej. Istotnym elementem, który należy wziąć pod uwagę przy analizowaniu zawartych w niej danych (a także danych zawartych w pozostałych tabelach), jest to, że dysfunkcje te nie dotyczyły jedynie rodziców, wobec których toczyło się postępowanie o pozbawienie władzy rodzicielskiej, ale także tych, których postępowanie bezpośrednio nie obejmowało, wliczając w to samych wnioskodawców. Jest to bardzo ważne z punktu widzenia nadrzędnej zasady tego typu postępowań, tj. zasady ochrony dobra dziecka. Pozbawienie władzy rodzicielskiej jest bowiem najpoważniejszym i najbardziej dotkliwym środkiem ingerencji we władzę rodzicielską, które ze swej natury wymaga zebrania każdej istotnej informacji. W wyniku przeprowadzonych badań niejednokrotnie okazywało się, że postanowienie końcowe obejmowało oboje rodziców (mimo wszczęcia postępowania wobec tylko jednego z nich) lub wszystkie dzieci znajdujące się pod władzą rodzicielską (mimo początkowego objęcia postępowaniem tylko jednego lub kilkorga dzieci spośród rodzeństwa).

Należy zaznaczyć, że nie każdy rodzic dotknięty dysfunkcją został pozbawiony władzy rodzicielskiej. Jak już wspomniano, wiele z tych informacji dotyczyło rodziców, którzy przez złożenie stosownego wniosku sygnalizowali sądowi potrzebę wszczęcia z urzędu postępowania w przedmiocie ingerencji w wykonywanie władzy rodzicielskiej. Jeśliby wśród zbadanych spraw (w liczbie 140) rozpatrywać dane dotyczące źródła informacji o potrzebie wszczęcia postępowania w sprawie pozbawienia władzy rodzicielskiej z wyłączeniem informacji własnej sądu, to okazuje się, że wnioski składane przez matki stanowiłyby 79,1% wszystkich wniosków. Stanowi to znaczną różnicę w porównaniu do analogicznych badań przeprowadzonych przez I. Długoszewską z których wynika, że matki stanowiły zaledwie 34,8% tego rodzaju wnioskodawców¹⁹. Nie powinno w takich sytuacjach dopuszczać się domniemania, że negatywne czynniki leżą tylko po stronie rodzica, któremu zarzucono nienależyte wykonywanie władzy rodzicielskiej.

¹⁹ I. Długoszewska, op. cit., s. 290.

W kontekście potrzeby każdorazowego badania całokształtu okoliczności sprawy (tj. okoliczności dotyczących obojga rodziców) należy w tym miejscu przytoczyć niechlubny, aczkolwiek będący jedynie wyjątkiem od reguły przykład nienależytego wykonywania obowiązków przez kuratora sądowego. Przedstawia to sytuacja zaistniała w jednej ze spraw będących przedmiotem prowadzonych badań własnych – aktowych. Postępowanie sądowe zostało we wspomnianej sprawie zainicjowane przez matkę, która wychowywała samotnie małoletnią córkę. Otóż złożyła ona do sądu wnioski o pozbawienie władzy rodzicielskiej jej byłego męża. Kurator sądowy, któremu sąd powierzył przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w tej sprawie, nie przeprowadził wywiadu z matką z powodu jej nieobecności w domu. Kurator ponownej próby uzyskania informacji od matki nie podjął, ponieważ postępowanie toczyło się przeciwko ojcu, zatem priorytetem było zebranie informacji dotyczących jego osoby. W dalszej części postępowania okazało się, że stan zdrowia matki pogarszał się regularnie od wielu miesięcy. Bliżej nieokreślone problemy na tle neurologicznym doprowadziły w końcu do jej nagłej śmierci w czasie trwania postępowania. Matka w chwili zgonu przebywała samotnie w mieszkaniu. Istotnym problemem z punktu widzenia przytoczonej sytuacji jest fakt, że kurator, przy zachowaniu należytej staranności, mógł zasięgnąć informacji o stanie zdrowia matki już na kilka tygodni przed jej śmiercią. Będąc w posiadaniu takich informacji, sąd mógłby zdecydować o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej (np. u babki macierzystej). Wprawdzie w chwili śmierci matki jej małoletnia córka znajdowała się na pod pieczę babki, ale mogło dojść do sytuacji, w której małoletnia (będąca w owym czasie niemal w wieku niemowlęcym) przebywałaby w mieszkaniu ze zmarłą matką kilka dni (po takim bowiem czasie odnaleziono zwłoki matki). Taka sytuacja byłaby skrajnie niebezpieczna dla zdrowia, a nawet życia dziecka.

Biorąc pod uwagę przytoczony wyżej przykład, należy sformułować wniosek, że dogłębne zbadanie stanu faktycznego sprawy w postępowaniu o pozbawienie władzy rodzicielskiej powinno mieć miejsce każdorazowo. Ustalenie wszystkich istotnych dla sprawy okoliczności, jak obrazuje omówiona sytuacja, powinno stać nad postulatem szybkości postępowania. Szybkość nie może oznaczać pominięcia ustalenia istotnych dla sprawy faktów.

Z analizy danych przedstawionych w tabeli nr 2 wynika, że najczęstszym problemem występującym wśród rodziców był alkoholizm (23,6% u matek i 31,9% przypadków u ojców). Znaczną liczbę stanowił także problem przestępczości, bowiem 27% ojców dotkniętych dysfunkcjami zostało w przeszłości skazanych prawomocnym wyrokiem karnym lub było uwikłanych w innego rodzaju problemy z prawem. Wśród matek wynik ten wynosił 12,7%. Istotnym problemem było również stosowanie przez rodziców przemocy/agresji (zarówno werbalnej, jak i fizycznej), gdzie wyniki wynosiły odpowiednio 3,6% i 16,2%. W jednej ze spraw posłużono się

także pojęciem przemocy ekonomicznej. U czterech ojców stwierdzono problem uzależnienia od hazardu (2,2%). Pięcioro rodziców (2 ojców i 3 matki) podejmowało w przeszłości próby samobójcze (odpowiednio 5,5% do 1,1%). W przypadku pięciu matek (9,1%) oraz jednego ojca (0,5%) stwierdzono problemy wychowawcze, które stwarzali za młodu. Dysfunkcja ta dotyczyła głównie młodych rodziców, którzy zaledwie kilka lat wcześniej sami byli osobami małoletnimi i stosowano wobec nich środki wychowawcze. Zakaz zbliżania się do domu rodzinnego orzeczono w stosunku do jednego ojca (0,5%). We wspomnianym przypadku zakaz ten został jednak złamany, co stało się podstawą do wszczęcia postępowania w przedmiocie pozbawienia władzy rodzicielskiej. Pozbawionych wolności przed lub w trakcie postępowania zostało odpowiednio 7,3% (4 matki) i 10,3% (19 ojców) rodziców. Dwóch ojców (1,1%) zostało oskarżonych o morderstwo drugiego rodzica. Mimo że z akt spraw nie wynikało, czy ojcowie ci zostali skazani w sprawach karnych, to można wywnioskować, że w tych przypadkach sąd przy orzekaniu nawiązywał do orzeczenia SN z dnia 17 listopada 1998 r. dotyczącego pozbawienia władzy rodzicielskiej z powodu zabójstwa matki dziecka przez ojca²⁰. Odpowiednio w 14,5% i 2,7% przypadków rodzicom przypisano nieporadność życiową. Polegała ona na braku możliwości zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb materialnych, a w kilku przypadkach przybierała postać bezdomności. Narkomanię zarzucono odpowiednio 10,9% i 4,9% rodzicom dotkniętym tymi dysfunkcjami. W jednej ze spraw był to główny powód pozbawienia władzy rodzicielskiej obojga rodziców, którzy nie ukrywali przed sądem swojego uzależnienia i nie podejmowali żadnej próby leczenia odwykowego. Trzech ojców (1,6%) stwierdziło, że znajdują się w stanie depresji. Nie jest ona pojęciem jednolitym w psychiatrii i może objawiać się na różne sposoby oraz mieć różne podłoża, a w skrajnych przypadkach może doprowadzić nawet do prób samobójczych, przez co musi być brana pod uwagę, w szczególności w kontekście sprawowania pieczy nad małoletnim dzieckiem. Natomiast w przypadku trzech matek (5,5%) doszło do traumy po śmierci innego dziecka. Trauma ta objawiała się w sposób podobny do depresji. Rozwiązły tryb życia (prostytycję) zarzucono czterem matkom (7,3%).

²⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 listopada 1998 r. (II CKN 893/97), OSP 2001, Nr 3, poz. 46, s. 147.

Tabela 2. Rodzaje dysfunkcji lub zaburzeń w sferze osobowości lub konfliktu z prawem u rodziców w badanych sprawach

Lp.	Zaburzenia w sferze osobowości lub konfliktu z prawem u rodziców	Matka		Ojciec	
		w l. b.	w %	w l. b.	w %
1.	alkoholizm	13	23,6%	59	31,9%
2.	skazanie prawomocnym wyrokiem karnym/ uwikłanie w konflikt z prawem	7	12,7%	50	27%
3.	stosowanie przemocy/agresji	2	3,6%	30	16,2%
4.	uzależnienie od hazardu	0	0%	4	2,2%
5.	próby samobójcze	3	5,5%	2	1,1%
6.	problemy wychowawcze stwarzane przed uzyskaniem pełnoletności	5	9,1%	1	0,5%
7.	orzeczony zakaz zbliżania się do rodziny/ domu rodzinnego	0	0%	1	0,5%
8.	pozbawienie wolności przed lub w trakcie postępowania	4	7,3%	19	10,3%
9.	oskarżenie o morderstwo drugiego rodzica	0	0%	2	1,1%
10.	nieporadność życiowa	8	14,5%	5	2,7%
11.	narkomania	6	10,9%	9	4,9%
12.	depresja/trauma	3	5,5%	3	1,6%
13.	niemoralny tryb życia/prostytucja	4	7,3%	0	0%
Ogółem		55*	100%	185**	100%

* 100% stanowi liczba 55, czyli liczba dysfunkcji lub zaburzeń w sferze osobowości lub konfliktu z prawem, które stwierdzono u matek w badanych sprawach. Liczba ta nie jest równa liczbie matek objętych badaniem (136), ponieważ nie u wszystkich matek stwierdzono tego rodzaju zaburzenia.

** 100% stanowi liczba 185 czyli liczba dysfunkcji lub zaburzeń w sferze osobowości lub konfliktu z prawem, które stwierdzono u ojców w badanych sprawach. Liczba ta nie jest równa liczbie ojców objętych badaniem (130), ponieważ u niektórych ojców stwierdzono więcej niż jedną dysfunkcję.

Odnośnie do ostatniej z przytoczonych dysfunkcji w jednej ze spraw będącej przedmiotem badań podejrzenie o prostytuowaniu się matki wysunął kurator sądowy (ustanowiony dla tej rodziny we wcześniejszym postanowieniu o ograniczeniu władzy rodzicielskiej). Podejrzenie to stało się podstawą do wszczęcia postępowania o pozbawienie władzy rodzicielskiej. Kurator uznał za podejrzany fakt, że atrakcyjnie wyglądająca matka pod pretekstem podjęcia pracy w charakterze pomocy domowej zniknęła z domu na długie tygodnie. Po tym czasie wracała do domu i, jak ustalił kurator, matkę odwożono luksusowymi autami w towarzystwie

obcych dla rodziny i sąsiadów mężczyzn. Dodatkowo zarobki osiągnięte przez matkę z tytułu rzekomej pracy w charakterze pomocy domowej były zdecydowanie zawyżone w stosunku do przeciętnych zarobków uzyskiwanych w tym zawodzie. Matka została pozbawiona władzy rodzicielskiej, przy czym praktycznie nie uczestniczyła w postępowaniu oraz nie składała apelacji od postanowienia. Należy w tym miejscu pozytywnie ocenić takie praktyczne wykorzystanie własnej intuicji i doświadczenia życiowego przez kuratora sądowego.

Wiele dysfunkcji przedstawionych w powyższej tabeli zostało już wymienione przez H. Doleckiego jako powody do pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej na tle rażącego zaniedbywania obowiązków²¹. Chodzi tu przede wszystkim o alkoholizm, awanturniczy tryb życia i prostytutkę. Jak już wspomniano, pierwsze dwie z tych dysfunkcji znajdują swoje potwierdzenie w wynikach przeprowadzonych badań własnych, szczególnie wśród ojców. Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie także podtrzymuje stanowcze stanowisko wobec przytoczonych wyżej dysfunkcji. Świadczy o tym między innymi pogląd tego Sądu wyrażony w postanowieniu z dnia 12 stycznia 2000 r., zgodnie z którym: „Nadużywanie alkoholu, uprawianie przestępczego procederu oraz uchylanie się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka stanowią dostateczną przyczynę pozbawienia władzy rodzicielskiej (art. 111 § 1 KRO).”²². Ten pogląd również znajduje swoje odzwierciedlenie w danych przedstawionych w tabeli nr 2, gdzie można zauważyć wysokie wskaźniki dysfunkcji związanych z konfliktami z prawem.

W kontekście niniejszej części artykułu należy także wspomnieć o pewnej grupie matek dotkniętych dysfunkcjami, których działania mieściły się w szeroko rozumianym pojęciu ochrony dobra dziecka. Działania te polegały na celowym pozostawieniu dziecka pod opieką innej osoby/instytucji. Porzucenie dziecka należy oczywiście zakwalifikować jako zjawisko negatywne, które w różnym stopniu wpływa na dalszy rozwój małego. Za każdym przypadkiem zostawienia dziecka kryje się jednak inna motywacja i historia rodzica. Wyniki badań własnych dotyczące negatywnych czynników występujących w środowisku dziecka wykazały, że w 22 na 140 zbadanych spraw nastąpiło porzucenie dziecka przez oboje rodziców lub jedynego rodzica. Natomiast spośród tych 22 przypadków 5 spraw dotyczyło pozostawienia dziecka przez matkę w szpitalu tuż po jego urodzeniu. W tym ostatnim przypadku działania podejmowane przez matki należy uznać za w pełni świadome. W każdej z tych spraw, jeszcze przed porzuceniem dziecka, matki upewniały się czy ma ono zapewnioną odpowiednią pieczę, a także wysto-

²¹ H. Dolecki, op. cit., s. 51.

²² Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 12 stycznia 2000 r. (III CKN 834/99), Legalis nr 188136.

sowywały odpowiednie pisma do dyrektorów szpitali lub bezpośrednio do sądu z wnioskiem o pozbawienie ich władzy rodzicielskiej i oddanie dziecka do adopcji celem zapewnienia mu lepszego życia. Wobec powyższego należałoby postawić pytanie, czy sąd rodzinny w takich przypadkach może pominąć wolę matki dotyczącą pozbawienia jej władzy rodzicielskiej i podjąć próbę udzielenia pomocy, zgodnie z treścią art. 100 k.r.o. Definicji pomocy wynikającej z przytoczonego przepisu podjął się J. Gajda: „Przykładem dalszych postaci pomocy świadczonej rodzicom przez sąd może być to, że zgodnie z art. 100 § 2 zd. 1 sąd jest zobowiązany zawiadomić jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.”²³. Ten sam autor wskazuje również, że jednostka ta ma obowiązek poinformować sąd o rodzajach udzielonej pomocy i o jej rezultatach, a informacja ta powinna zawierać szczegółowy opis podjętych działań oraz ich efektów²⁴. Dlatego też należałoby przyjąć stanowisko, że w podobnych przypadkach sąd przed orzeczeniem o pozbawieniu władzy rodzicielskiej powinien kierować odpowiednie zawiadomienie do organów pomocy rodzinie, a następnie zapoznać się ze stanowiskiem tych organów. Brak takiego zawiadomienia można potraktować jako działanie sprzeczne z art. 100 k.r.o. Natomiast dzięki jednostkowemu i wnikliwemu rozpatrywaniu takich przypadków możliwe jest poprawienie sytuacji rodzinnej do tego stopnia, że nie będzie konieczne orzekanie o pozbawieniu władzy rodzicielskiej, a małoletnie dziecko pozostanie pod pieczą biologicznego rodzica.

Dysfunkcje w sferze zdrowia psychicznego i fizycznego dzieci

W badanych sprawach stwierdzono 32 przypadki dysfunkcji lub zaburzeń w sferze psychiki u dzieci (na 197 dzieci, tj. na liczbę małoletnich, którzy byli objęci badaniami). Jak wynika z tabeli nr 3, najczęściej występującymi problemami tego rodzaju były stany lękowe oraz nadwrażliwość emocjonalna (34,4%). Spowodowane były one niemal wyłącznie przez trudną sytuację w rodzinie, będąc efektem długotrwałego pozostawania w szkodliwym dla rozwoju dziecka środowisku. U 15,6% małoletnich stwierdzono skrytość/brak pewności siebie. Problem ten przekładał się głównie na adaptację małoletniego ze światem zewnętrznym, często doprowadzając do trudności w interakcji z nim. W 31,3% przypadków zwrócono uwagę na problemy z nauką, które nie były związane z niskimi możliwościami intelektualnymi dziecka,

²³ J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Legalis, Wyd. 5, <http://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjxhe4dmnboobqalrthaztcnrqgeya#tabs-metrical-info> (dostęp: 25.05.2018).

²⁴ Ibidem.

a jedynie ze stosunkiem małoletniego do jego obowiązków. Bliżej nieokreślone problemy natury psychologiczno-pedagogicznej dotyczyły 6,3% przypadków. Pozostałe rodzaje dysfunkcji miały charakter jednostkowy (po 3,1%).

Tabela 3. Rodzaje dysfunkcji lub zaburzeń w sferze psychiki u małoletnich dzieci w badanych sprawach

Lp.	Rodzaje dysfunkcji lub zaburzeń w sferze psychiki	w l. b.	w %
1.	ofiara przemocy seksualnej	1	3,1%
2.	problemy natury psychologiczno-pedagogicznej	2	6,3%
3.	problemy z adaptacją w środowisku	1	3,1%
4.	problemy z nauką	10	31,3%
5.	myśli samobójcze	1	3,1%
6.	skrytość/brak pewności siebie	5	15,6%
7.	stany lękowe/nadwrażliwość emocjonalna	11	34,4%
8.	deficyt rozwoju intelektualnego w stosunku do wieku dziecka	1	3,1%
Ogółem		32*	100%

* 100% stanowi liczba 32, czyli liczba dysfunkcji lub zaburzeń w sferze psychiki u dzieci, które stwierdzono w badanych sprawach. Liczba ta stanowi 22,9% spraw objętych badaniem.

Dysfunkcje te świadczą o potrzebie rozpatrywania spraw o pozbawienie władzy rodzicielskiej nie tylko z punktu widzenia predyspozycji rodziców do wykonywania władzy rodzicielskiej, ale także z punktu widzenia samych małoletnich. Nie zawsze bowiem działania rodziców, które obiektywnie wydają się dobre dla małoletniego, są takie w rzeczywistości. Dotyczy to zwłaszcza małoletnich w wieku nastoletnim. Realizowanie takiego postulatów pozostawałoby w zgodzie z art. 576 § 2 k.p.c., zgodnie z którym sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia.

Z tabeli nr 4 wynika, że najczęstszym rodzajem dysfunkcji lub zaburzeń w sferze rozwoju u małoletnich były inna niepełnosprawność oraz problemy natury kardiologicznej (po 11,8%). Spośród objętych badaniami małoletnich sześcioro urodziło się jako wcześniaki (10,1%). U tej samej liczby dzieci stwierdzono niski poziom możliwości intelektualnych (10,1%). U czwórki małoletnich rozpoznano astmę (6,8%). Problemy natury laryngologicznej oraz zespół FAS (alkoholowy zespół płodowy) wystąpiły w 5,1% przypadków każdy. Na poziomie 3,4% utrzymywały się problemy natury gastrologicznej, neurologicznej, onkologicznej oraz wady wzroku.

Tabela 4. Rodzaje dysfunkcji lub zaburzeń w sferze stanu zdrowia fizycznego małych dzieci w badanych sprawach

Lp.	Rodzaje dysfunkcji lub zaburzeń w sferze rozwoju	w l. b.	w %
1.	zespół odstawienia leków	1	1,7%
2.	moczenie się	1	1,7%
3.	problemy natury kardiologicznej	7	11,8%
4.	grzybica	1	1,7%
5.	podatność na choroby	2	3,4%
6.	problemy natury gastrologicznej	2	3,4%
7.	wcześnieactwo	6	10,1%
8.	dyszarmiczny rozwój organizmu	2	3,4%
9.	zespół FAS	3	5,1%
10.	problemy natury laryngologicznej	3	5,1%
11.	problemy natury alergologicznej	1	1,7%
12.	dysleksja	1	1,7%
13.	dysgrafia	1	1,7%
14.	problemy natury neurologicznej	2	3,4%
15.	niski poziom możliwości intelektualnych	6	10,1%
16.	astma	4	6,8%
17.	wady wzroku	2	3,4%
18.	zespół Downa	1	1,7%
19.	problemy natury onkologicznej	2	3,4%
20.	nadpobudliwość	1	1,7%
21.	autyzm	1	1,7%
22.	autoagresja	1	1,7%
23.	znaczne upośledzenie umysłowe	1	1,7%
24.	problemy wymagające zabiegu chirurgicznego	1	1,7%
25.	inna niepełnosprawność	7	11,8%
Ogółem		59*	100%

* 100% stanowi liczba 59, czyli liczba dysfunkcji lub zaburzeń w sferze rozwoju dzieci, które stwierdzono w badanych sprawach. Liczba ta stanowi 42,1% spraw objętych badaniem.

Pozostałe przypadki dysfunkcji miały charakter jednostkowy (po 1,7%) i były to: nocne moczenie się (w przypadku dziecka w wieku niemal nastoletnim), podatność na choroby, dysharmonijny rozwój organizmu (np. w postaci opóźnienia rozwoju organizmu w stosunku do wieku), problemy natury alergologicznej, dysleksja, dysgrafia, zespół Downa, nadpobudliwość, autyzm, autoagresja, znaczne upośledzenie umysłowe, problemy wymagające zabiegu chirurgicznego oraz zespół odstawienia leków.

Wszystkie z wymienionych wyżej dysfunkcji lub zaburzeń w sferze rozwoju u małego miały istotny wpływ na wynik postępowania. Każdy ze stwierdzonych problemów wymagał jak najszybszego uregulowania sytuacji życiowej małego (podobnie jak w przypadku dysfunkcji umieszczonych w tabeli nr 3). Szczególne znaczenie miało to w odniesieniu do najpoważniejszych dysfunkcji, tj. niepełnosprawności, wcześniactwa, zespołu Downa oraz zespołu FAS. W tych przypadkach najczęściej żadne z rodziców nie potrafiło udźwignąć ciężaru obowiązków związanych z rodzicielstwem. Brak porozumienia między rodzicami, którzy korzystają w pełni z władzy rodzicielskiej, może także negatywnie wpłynąć na decyzję w kwestii leczenia dziecka (np. w sytuacji gdy na leczenie wymagana jest zgoda obojga rodziców lub leczenie ma mieć miejsce za granicą). Ewentualny konflikt rodziców mógłby w takim przypadku dramatycznie wpłynąć na stan zdrowia małego, który wymagałby operacji lub długotrwałego leczenia. Tego rodzaju konflikty wywarłyby wpływ także na leczenie innych zaburzeń zdrowotnych, jak np. problemów onkologicznych czy kardiologicznych. Jak już wspomniano, w praktyce często zdarza się, że do zapisu dziecka na zabieg lekarski wymagana jest zgoda obojga rodziców, podobnie jak ma to miejsce w przypadku zapisu do szkoły. Dlatego tak istotne jest, aby sąd w toku postępowania o pozbawienie władzy rodzicielskiej nie bagatelizował informacji o małym dziecku, ponieważ jak wynika to z przedstawionych w tej części artykułu danych, informacje te mogą mieć kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Ingerencja w wykonywanie władzy rodzicielskiej nad chorym dzieckiem powinna być w pierwszej kolejności rozpatrywana z punktu widzenia dobra dziecka. Pozbawienie władzy rodzicielskiej jest w tych przypadkach szczególnie uzasadnione, ponieważ przy zastosowaniu środka ingerencji w postaci ograniczenia władzy rodzicielskiej rodzic w zależności od treści postanowienia o ograniczeniu często ma nadal prawo głosu w najważniejszych dla dziecka kwestiach, m.in. w kwestii leczenia. Doświadczenie życiowe wskazuje natomiast, że rodzice po rozpadzie związku (małżeńskiego czy konkubenckiego) zazwyczaj pozostają ze sobą w konflikcie. Zatem ich decyzje często nie mają nic wspólnego z realnymi potrzebami małego, a stanowią jedynie wyraz wzajemnej walki. W przypadku dzieci dotkniętych najpoważniejszymi chorobami zasadne jest uregulowanie kwestii

władzy rodzicielskiej w ten sposób, aby władzę nad takim dzieckiem sprawował tylko ten rodzic, który w ocenie sądu będzie do tego najbardziej kompetentny i działa zgodnie z dobrem dziecka.

Wnioski wynikające z badań

Jak już wielokrotnie podkreślono, szczegółowe informacje dotyczące dysfunkcji występujących zarówno u rodziców, jak i u dzieci są niezwykle ważne z punktu widzenia postępowania o pozbawienie władzy rodzicielskiej. Właściwe ich rozpoznanie pozwala nie tylko na trafne zweryfikowanie sytuacji panującej w danej rodzinie w czasie trwania postępowania w sprawie ingerencji we władzę rodzicielską, ale także na dostrzeżenie problemów, które mogą pojawić się w tej rodzinie w przyszłości. Istotne jest to z tego względu, że nie można stworzyć jednego, uniwersalnego katalogu przyczyn stanowiących podstawę do pozbawienia władzy rodzicielskiej. Każde postępowanie w przedmiocie pozbawienia władzy rodzicielskiej posiada swój indywidualny charakter, stan faktyczny i związane z nim okoliczności. Z tego względu należałoby poddać krytyce postępowania, w których jako priorytet przyjmuje się postulat szybkości postępowania, a działania sądu ograniczają się w praktyce do zebrania podstawowych informacji oraz dowodów w danej sprawie i zmierzają do wydania orzeczenia na pierwszej rozprawie. Pozbawienie władzy rodzicielskiej jest najbardziej radykalnym środkiem ingerencji we władzę rodzicielską i mimo istnienia instytucji przywrócenia tej władzy, takie rozstrzygnięcie może doprowadzić do przysposobienia małoletniego przez inną osobę. Przedłużający się czas trwania postępowania należy uznać za zjawisko negatywne z punktu widzenia dobra dziecka, ale postulat szybkości postępowania nie powinien być stosowany kosztem rzetelności postępowania dowodowego.

Pogłębiane działania w celu zebrania informacji o dysfunkcjach (i nie tylko) dotyczą oczywiście sytuacji, gdzie ich podjęcie jest rzeczywiście możliwe. Nie można bowiem oczekiwać od kuratorów sądowych (lub innych podmiotów odpowiedzialnych za przeprowadzenie wywiadu środowiskowego etc.) zebrania informacji, których obiektywnie rzecz biorąc, nie da się uzyskać. W tym kontekście należy rozumieć głównie sytuacje, w których jeden z rodziców jest nieznan z miejsca pobytu i od dłuższego czasu nie ma z nim kontaktu, przy czym nic nie wskazuje na to, aby kontakt ten miał zostać w najbliższym czasie nawiązany. Należy jednocześnie przyjąć, że kiedy nawiązanie takiego kontaktu jest możliwe, to kuratorzy powinni starać się uzyskać jak najwięcej informacji. Być może należałoby z tego względu wzmocnić pozycję kuratora przez zobowiązanie uczestników postępowania do kontaktu z nim, np. pod groźbą kary grzywny.

Powyższe rozważania wskazują, że dysfunkcje występujące zarówno u rodziców, jak i dzieci są niezwykle ważne z punktu widzenia postępowania o pozabawienie władzy rodzicielskiej. Nadal jednak można zauważyć, że nie zawsze sąd przykłada w stosunku do nich należyłą uwagę, a wydane orzeczenia bywają nieadekwatne do zebranego w sprawie materiału dowodowego i ustalonego stanu faktycznego.

Powyższy artykuł powstał na podstawie badań własnych – aktowych przeprowadzonych na użytek pracy magisterskiej napisanej przez Huberta Żukowskiego pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Wandy Stojanowskiej, pt. „Przyczyny pozabawienia rodziców władzy rodzicielskiej w świetle badań aktowych” i obronionej w Akademii Leona Koźmińskiego w 2017 roku.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.).
- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1994 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

Orzecznictwo

- Orzeczenie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 15 września 1951 r. (C 715/51), OSNCK 1953, Nr 2, poz. 37.
- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 17 listopada 1998 r. (II CKN 893/97), OSP 2001, Nr 3, poz. 46.
- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 15 lipca 1999 r. (I CKN 341/99), Legalis nr 503427.
- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 12 stycznia 2000 r. (III CKN 834/99), Legalis nr 188136.
- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 3 czerwca 2000 r. (II CKN 960/00), Legalis nr 188112.

Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 7 września 2000 r. (I CKN 931/00), Legalis nr 277256.

Literatura

Ciepla H., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. K. Piasecki, Warszawa 2000.

Długoszewska I., *Przesłanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2012.

Dolecki H., *Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Warszawa 1983.

Gajda J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Legalis, wyd. 5, <http://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjxhe4d mnboobqxlrthaztcnrqgeya#tabs-metrical-info> (dostęp: 25.05.2018).

Haak H., *Władza rodzicielska: komentarz*, Toruń 1995.

Jagielski K., *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, Kraków 1963.

Stojanowska W., *Dobro dziecka jako instrument wykładni norm Konwencji o prawach dziecka oraz prawa polskiego jako dyrektywa jego stosowania*, [w:] T. Smoczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładania*, Poznań 1999.

Stojanowska W., *Władza rodzicielska*, Warszawa 1988.

Strzebinczyk J., *Rozdział VII. Władza rodzicielska*, [w:] T. Smoczyński (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 12, Warszawa 2011.

Inne

Informacje prasowe Krajowego Rejestru Dłużników, <https://krd.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/2016/Ponad-cwierc-miliona-Polakow-nie-placi-alimentow> (dostęp: 24.05.2017).